

Elżbieta Holewińska-Łapińska

"Skutki prawne separacji faktycznej",
Janina Panowicz-Lipska, Poznań 1991
: [recenzja]

Palestra 36/3-4(411-412), 77-79

1992

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Janina Panowicz-Lipska: „Skutki prawne separacji faktycznej”

Poznań 1991.

Dnia 15 stycznia 1992 r., na łamach „Rzeczpospolitej”, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, prof. Adam Strzembosz, przedstawił projekt nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego przez wprowadzenie instytucji separacji, traktowanej jako alternatywa rozwodu. Niemalże w tym samym czasie ukazała się monografia J. Panowicz-Lipskiej, poświęcona skutkom separacji faktycznej w aktualnie obowiązującym prawie polskim, przedstawiająca separację w obecnym prawie i zawierająca ramowe propozycje unormowania separacji jako instytucji przyszłego prawa rodzinnego w naszym państwie.

Uchwalenie norm o separacji - nawet jeżeli nastąpi szybko - nie zmniejszy znaczenia recenzowanej monografii. Separacja faktyczna bowiem będzie niewątpliwie występowała nadal w licznych przypadkach. Można również oczekiwać, że wprowadzenie instytucji separacji do polskiego prawa rodzinnego nada - pośrednio - pracy J. Panowicz-Lipskiej charakter pierwszego komentarza.

Opublikowanie monografii w wydawnictwie uniwersyteckim, w nakładzie 300 egzemplarzy, powoduje, że ta

interesująca pozycja znajdzie się w księgozbiorach tylko wąskiego kręgu „wtajemniczonych”. Sądzę, że powinni do niego należeć Czytelnicy „Palestry”.

I. Począwszy od dnia 1 stycznia 1946 r. separacja jako instytucja prawa rodzinnego przestała obowiązywać w Polsce. Zarówno w języku potocznym, jak i prawniczym pojęcie separacji oznacza życie małżonków w rozłączeniu. Dążąc do precyzyjnego jego zdefiniowania Autorka przedstawia cechy separacji w ujęciu normatywnym (w systemach, w których jest to instytucja prawa rodzinnego - por. np. §1567 BGB), oraz w literaturze i orzecznictwie państw Europy Zachodniej (zwłaszcza we Francji). Badania prawnoporównawcze pozwoliły J. Panowicz-Lipskiej na sformułowanie trzech modeli normatywnych ujęcia separacji: 1) skutki separacji „rozproszone” są w różnych instytucjach prawnych, 2) różne instytucje prawne służą „zorganizowaniu” separacji, 3) separacja faktyczna powoduje ustanie małżeństwa (ten ostatni model w czasach nowożytnych występował tylko w prawie radzieckim w latach 1927-1944, które traktowało na równi związki małżeńskie

zarejestrowane w USC i nie zarejestrowane, czyli tzw. małżeństwa faktyczne).

Interesujące są wywody Autorki na temat wzajemnych relacji między separacją i rozwodem w różnych systemach prawnych.

II. Zgodnie z tytułem książki, większość rozważań poświęconych jest omówieniu skutków separacji faktycznej w aktualnie obowiązującym prawie rodzinnym, spadkowym, lokalowym, spółdzielczym oraz zagadnieniom proceduralnym. Autorka skrupulatnie przedstawia poglądy wypowiedziane w literaturze i orzeczeniach Sądu Najwyższego, przedstawiając własne propozycje rozwiązania spornych problemów. Omawiana praca może być pomocna w codziennej pracy adwokata, gdyż w jednym opracowaniu są przedstawione zagadnienia uregulowane (w związku z faktem separacji) w różnych działach prawa. Czytelnik zaś może wyrobić sobie swoje własne stanowisko w kwestiach spornych, uwzględniając przedstawione różne możliwości interpretacyjne i „wzmocnić” własną argumentację przez odwołanie się do poglądów uznanych autorytetów i Sądu Najwyższego. A oto niektóre z omawianych zagadnień: problematyka wykładni art. 443 k.p.c., który „organizuje” separację faktyczną podczas trwania procesu rozwodowego, wpływ separacji faktycznej na ukształtowanie obowiązku przyczyniania się małżonków do zaspokajania potrzeb rodziny, wzajemną reprezentację małżonków oraz konsekwencje czynności prawnych i faktycznych dokonywanych przez jednego małżonka za drugie-

go (w relacjach między małżonkami i w stosunku do osób trzecich), solidarną odpowiedzialność za zobowiązania dotyczące zwykłych spraw rodzinnych. Należy zauważyć, że rola art. 30 k.r.o. zapewne się zwiększy w związku ze zużyciem społeczeństwa. Obecnie nie należy już do rzadkości udzielanie przez prywatnych kupców kredytu na zakup podstawowych środków żywnościowych.

Szczególnie ważne dla praktyka będą rozważania Autorki dotyczące kompleksu zagadnień powstających w związku z zarządem majątkiem wspólnym, odpowiedzialnością za długi, znoszeniem wspólności majątkowej i ustalaniem nierównych udziałów w majątku wspólnym.

III. Uważam, że zmiany prawa rodzinnego nie powinny nastąpić bez szerokiej dyskusji, w której powinni zabrać głos prawnicy-praktycy. Omawiana monografia zawiera wiele informacji przydatnych w takiej dyskusji. Autorka przedstawiła różne modele normatywne separacji jako instytucji prawa rodzinnego, głównie w państwach Europy Zachodniej, a także rozwiązania prawa kanonicznego, z którego separacja się wywodzi. Przypomina stan prawny obowiązujący na ziemiach polskich do 1 stycznia 1946 r. oraz projekt norm o rozłączeniu (separacji) zawarty w rozdziale VIII projektu Prawa Małżeńskiego z 1929 r. a także motywy, które - poza walką ideologiczną - zdecydowały o rezygnacji z instytucji separacji w polskim prawie obowiązującym po zakończeniu II wojny światowej. Doceniając

pożyteczną społecznie rolę separacji jako instytucji prawa rodzinnego (mogącą łagodzić konflikty, stwarzającą dodatkową możliwość przemyślenia decyzji o rozwodzie, chroniącą religijne przekonania obywateli) J. Panowicz-Lipska realistycznie, jak sądzę, ocenia zakres, w jakim mogłaby ona być stosowana, gdyby została wprowadzona do polskiego prawa. Przedstawiona przez Autorkę koncepcja zmiany prawa jest również interesująca.

Podobnie jak prof. Strzembosz, J. Panowicz-Lipska uważa, że podstawową przesłanką orzeczenia separacji powinien być zupełny i trwały rozkład pożycia małżeńskiego. Dopuszcza jednak możliwość orzeczenia separacji na żądanie małżonka wyłącznie winnego rozkładu pożycia oraz zmianę orzeczonej separacji na rozwód na żądanie każdego z małżonków albo na ich wspólny wniosek (w tej ostatniej sytuacji bez konieczności upływu jakiegokolwiek ustalonego w ustawie okresu rozłączenia separowanych małżonków).

Autorka przedstawia również pogląd, że zasada równego traktowania małżonków nakazuje orzekać rozwód, jeżeli w sprawie o separację pozwany

małżonek wystąpiłby z uzasadnionym żądaniem rozwodu. Jest natomiast przeciwna orzekaniu separacji w razie faktycznego rozłączenia małżonków, w sytuacjach, w których nie byłoby możliwe orzeczenie rozwodu (taką koncepcję przedstawił w 1968 r. J. Kowalski).

IV. Recenzowana monografia J. Panowicz-Lipskiej dostarcza wielu informacji na temat bardzo aktualny w związku z projektem wprowadzenia do polskiego prawa rodzinnego instytucji separacji.

Poza wąskim gronem teoretyków, prawnicy sięgają po monografię wtedy, gdy oczekują, że znajdą w niej odpowiedź na dostarczone przez życie, a nie przewidziane przez autorów podręczników i komentarzy, pytania. Sądzę, że takie właśnie oczekiwania książka J. Panowicz-Lipskiej spełnia, poszerzając jednocześnie wiedzę Czytelnika o małżeństwie, rozwodzie i separacji. Poglądy Autorki są wyważone i dobrze udokumentowane, propozycje rozwiązań realistyczne, a oceny przemyślane. Czyni to monografię - pierwszą na ten temat w polskim prawie rodzinnym - godną polecenia.

Elżbieta Holewińska-Łapińska